

Петрова Акулина Николаевна Учитель якутского языка МБОУ «Вилуйская СОШ№3
им.Н.С.Степанова»

«Үрүн Уолан»

Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэригэр аналлаах күрэх сценарийа

Бастакы ыытааччы:

- Үүммүт үтүө күнүнэн, күндү оҕолор уонна убаастабыллаах төрөппүттэр! Бүгүҥнү үөрүүлээх күммүт ананар Аҕа дойдуну көмүскээччилэрбитигэр – амарах аҕаларбытыгар, элэккэй эһэлэрбитигэр уонна хорсун-хоодуот уолаттарбытыгар.

Күн дьонун көмүскүүр,
Айыы дьонун араначчылыыр,
Одунтан оноруулаах,
Чыныстан ыйаахтаах,
Мөбүрүүр Бөбөттөн төлкөлөөх
Уол оҕо барахсан
Омук тирэбэ

- диэн тураммыт, «Үрүн Уолан» күрэхпитин саҕалыырбытын көңүллээн.

Иккис ыытааччы:

- Дохсун ытыс тыаһынан көрсүөбүҥ, бүгүҥнү күрэх кыттыылаахтарын, биһиги хорсун-хоодуот уоланнарбытын.

Музыка тыаһыыр. Уолаттар бары тахсаллар, биирдиилээн нүөмэр талаллар.

Бастакы ыытааччы:

- Бүгүҥнү күрэхпит дьүүлүүр сүбэтигэр биһиги кэрэчээн кыргыттарбыт күүс-көмө буолуохтара.

Иккис ыытааччы:

- Бүгүҥнү күрэхпитин түһүмэхтэрин кытта билиһиннэрэритин көңүллээн.
- Күрэхпит 4 түһүмэхтэн турар:
 - I түһүмэх. Бэйэни билиһиннэри;
 - II түһүмэх. Өркөн өй;
 - III түһүмэх. Талааны көрдөрүү;
 - IV түһүмэх. Өбүгэ оонһуута.

Бастакы ыытааччы:

- Анал ааттары кытта билиһиннэрэритин көңүллээн.
- 1. “**Үрүн Уолан**” үрдүк аат тиксиэбэ саамай сымса, сытыы, быһый, хорсун уолга, кыайыылаахха;
- 2. “**Дохсун Уолан**” үрдүк аатын ылыа хорсун-хоодуот уол оҕо бэрдэ;
- 3. “**Быһый Уолан**” үрдүк аат инэриллэр атабар тирэхтээх, быһый уолга;
- 4. “**Өркөн Уолан**” анал аат тиксиэбэ өркөн өйдөөх, түргэн толкуйдаах уолга;
- 5. “**Бэргэн Уолан**” анал аат тиксиэбэ кыраҕы харахтаах хоһуун уолга;
- 6. “**Дьулуур Уолан**” үрдүк аатын сүгүө кыайыыга дьулуурдаах, тулуурдаах уол оҕо бэрдэ;
- 7. “**Сэргэх Уолан**” үрдүк аат тиксиэбэ түргэн-тарбан туттуулаах уолга;
- 8. “**Сымса Уолан**” анал аат тиксиэбэ саамай сымса, хоһуун уолга;
- 9. “**Дьолоу Уолан**” анал аат тиксиэбэ көнө майгылаах, сатабыллаах, дьулуурдаах уолга;

10. “Хорсун Уолан” үрдүк аат тиксиэбэ саамай хоһуун, хорсун уолга;
11. “Эрэл Уолан” үрдүк аат тиксиэбэ кыайыыга, бэйэтигэр эрэллээх уолга;
12. “Дьобур Уолан” үрдүк аат тиксиэбэ саамай дьобурдаах, сатабыллаах уолга.

I түһүмэх «Бэйэни билиһиннэри»

Иккис ыытааччы:

- Үгэс быһыытынан бастакы түһүмэх бэйэни билиһиннэрииттэн сабалар. Уолаттарбыт кимтэн кииннээхтэрин, хантан хааннаахтарын, тугунан умсугуйан дьарыктаналларын, туохха дьобурдаахтарын истиэхпит, билиэхпит. Сыанаба көрсүөбүгү маннайгы кыттааччыны... (*кыттааччылар сахалыы таһаастаах бэйэни билиһиннэрэллэр*).

II түһүмэх «Өркөн өй»

Бастакы ыытааччы:

- Иккис түһүмэхпит аата «Өркөн өй». Таабырын – саха норуотун өркөн өйө, тылын дэгэтэ, ууһа-урана диэн тураммыт таабырынна таайтарыабын. Ким саамай элбэх таабырыны таайар эбитий?

Илиилэрин уунан эппиэттииллэр. Ким элбэҕи таайбытынан баал бэрриллэр.

1. Кутаа уот да буолбатар сылытар баар үһү. (күн)
2. Тырайбыт атаах, ырайбыт айах, ынайбыт ис, бырдахтары хабылалыыр баар үһү? (баҕа)
3. Убайа ыалдытыгы кэллэбинэ ,балта саһан хаалар үһү. (күн, ый)
4. Бу дойдуга тыла суох кэлэн барар баар үһү. (лыах)
5. Тохсунньу тымныытыгар тон тиити торулатар баар үһү. (тонсоҕой)
6. Кыһыл ыраахы кыысчааны төнкөйбөккө булбаккын. (дьэдьэн)
7. Илиинэн өрүллүбэтэх илим баар үһү. (ооҕуй ситимэ)
8. Кыһыл да,чыычаах да буолбатар, кылыс сытыгы муруннаах. (кумаар)
9. Быыкайкаан сүөһү сүүс көмүс манньыаты сүгэ сылдыар үһү. (собо)
10. Үтүө киһи үс дьураалаах үһү. (моҕотой)
11. Чох курдук хараарынныыр, хабах хаатыгар маарынныыр, ууга устар бу тугуй? (чоху)

III түһүмэх «Талааны көрдөрүү»

Иккис ыытааччы:

- Хас биирдии киһи айылҕаттан бэриллибит уһулуччу дьобурдаах буолар. Биһиги уоланнарбыт талааннаах бастыһынара: ырыаһыттар, үнкүүһүттэр, уруһуйдьуттар, хоһоонньуттар. Күрэхпит үһүс түһүмэҕэ «Талааны көрдөрүү». Көрсүөбүгү бастакы кыттааччыны.....

IV түһүмэх «Өбүгэ оонньоута»

Бастакы ыгытааччы:

- Уол оҕо эр-бэрдэ, элик үтүөтэ, кыраҕы харах, кыынньар күүс диэн тураммыт, күрэхпит бүтэник түһүмэҕин саҕалыабын. Бу түһүмэхпит 4 күрэхтэн турар.
 - Бастакы күрэх: «Ким саамай элбэҕи» диэн, манна корзинаҕа сизлтэн оноһуллубут 5 мээчиги быраҕабыт. Хас мээчиги киллэрэбит, оччо баалы ылабыт.
 - Иккис күрэх: «Эрийии». Манна икки оонньооччу бэйэ-бэйэни утары, быа төһө ырааҕынан тутан тураллар. Хамаанда бэрилиннэҕинэ оонньооччулар иккиэн паалкаҕа быаны эрийэллэр. Быа ортоку бэлиэтигэр ким эрдэ тийбит, ол кыайар.
 - Үһүс күрэх: “Куобахтыы ыстаны”. Ким саамай уһуну ыстанар эбитий?
 - Төрдүс күрэх: “Ойбонтон уулааһын”. Илиини кулгаахтан араарбакка, анар атаһа үктэнэн, төнкөйөн предмиэти ылыахтааххыт.

Иккис ыгытааччы:

- Манан биһиги бүгүнгү «Үрүн Уолан» күрэхпит түмүктэнэр. Түмүгү дьүүллүүр сүбэ таһаарарыгар көрдөһөбүт.
- Дьэ, эрэ доҕоттоор, долгутуулаах түгэммит тийэн кэллэ. Билигин тылы дьүүллүүр сүбэҕэ биэрэритин көнүллээн.

(кыайыылааҕы биллэри, анал ааттары ингэри, бириистэри, Добун суруктары туттары, хаартыскаҕа түһүү).

- Күндү доҕоттор! Бу Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэригэр аналлаах «Үрүн Уолан» күрэххэ кыттыбыт уоланнарбытыгар, кинилэр төрөппүттэригэр барҕа махтал буолуохтун!
- Биллэн туран туох барыта бүтэр кэмнээх-кэрдиистээх. Биһиги бүгүнгү күрэхпит манан түмүктэнэр. Чэгиэн туруктаах, бигэ тирэхтээх, үтүө майгылаах, күүстээх санаалаах, киэн билиилээх, дирин толкуйдаах, өй-санаа өттүнэн сайдыылаах буолун!
- Көрсүөххэ диэри!

